

OLBA KAZILARINDA BULUNAN GEÇ ANTİK DÖNEM UNGUENTARIUMLAR

LATE ANTIQUE UNGUENTARIA DISCOVERED AT THE OLBA EXCAVATIONS

Safiye AYDIN*

Özet

Geç Antik Dönem'in değişen/dönüşen dünyası içinde materyal kültürü değerlendirmeye yönelik çalışmalar son yıllarda artış kaydetmekte ve önem kazanmaktadır. Doğu Akdeniz'de MS 5. ve 7. yüzyıl boyunca yaygın olarak görülen unguentariumlar, özellikle Güneybatı ve Batı Anadolu'da birçok merkezde ele geçmektedir. Olba örneklerinin incelendiği bu çalışmada Geç Antik Dönem seramiğinin Kilikia Bölgesi'ndeki dağılımına katkı sağlamak ve seramik çalışmaları açısından yeni veriler sunmak amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, seramik çalışmalarında dikkati çeken bir malzeme grubunu oluşturan ve Dağlık Kilikia'nın karasal kesimindeki yerleşimlerden biri olan Olba'da yapılan kazılarda bulunan Geç Antik Dönem unguentariumları incelenmekte ve tanıtılmaktadır. Geç Antik Dönem'de Hristiyanlığın da etkisiyle olasılıkla dinsel işlevi ağırlık kazanarak yeniden ön plana çıkan unguentariumlar, içinde şifa verici/koruyucu özelliklere sahip ya da kutsal olduğuna inanılan sıvılar taşıyan seramiklere dönüşmektedir. Olba'da bulunan ve MS 6.-7. yüzyıl aralığı içinde değerlendirilen unguentariumların sözü geçen amaca uygun olarak kullanılmış oldukları düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Geç Antik Dönem, Unguentarium, Dağlık Kilikia, Olba, Hristiyanlık, Din.

Abstract

In recent years, studies evaluating the material culture within the changing world of Late Antiquity have gained importance. Unguentaria were common in the Eastern Mediterranean between the 5th and 7th centuries AD and are found in many centers, especially in Southwest and Western Anatolia. By examining specimens from Olba, this study aims to contribute details on the distribution of Late Antique ceramics in the region of Cilicia and to present new ceramic data. In this context, Late Antique unguentaria constitute a remarkable group of ceramic material. The unguentaria introduced and examined in this study are from the excavations at Olba, which was one of the settlements in Rough Cilicia. In the Late Antique Period, due to the effect of Christianity, unguentaria had once again become

* Dr., Düzce Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Düzce/TÜRKİYE. e-posta: aydinsafiye.01@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-7203-5673

prominent and had gained importance as a result of their religious function. They were transformed into ceramics holding liquids believed to be sacred or to have healing or protective properties. Dated from the 6th to the 7th centuries AD, the unguentaria found in Olba are believed to have been used in accordance with this religious purpose.

Keywords: Late Antiquity, Unguentaria, Rough Cilicia, Olba, Christianity, Religion.

Giriş

Günümüzde Mersin'in Silifke (Seleucia ad Calycadnum) ilçesi Uzuncaburç (Diocaesarea) beldesinin 4 kilometre doğusunda Örenköy sınırları içinde, Dağlık Kilikia'nın doğusunda yer alan Olba, Roma İmparatorluk Dönemi ve Geç Antik Dönem'de Doğu Akdeniz merkezleri için tipik sayılan yerleşim özelliklerine sahiptir. Olba'nın bulunduğu konum, doğal rotaların ve yol ağlarının sağladığı avantajlarla iç kısmın yanı sıra kıyı kesimiyle de bağlantı oluşturması bakımından stratejik önemini arttırmaktadır¹ (Fig. 1).

Olba'da 2001-2009 yılları arasında gerçekleştirilen arkeolojik yüzey araştırmaları sonrasında, 2010 yılından itibaren devam eden kazı çalışmaları kentin geçirdiği tarihsel ve kültürel süreçler konusunda önemli bilgiler sunmaktadır². Son yıllarda yapılan kazılar, kentin erken dönem yerleşim tarihine ışık tutan verilere³ ulaşmayı sağlamanın yanı sıra, Olba'da bilinen Hellenleşme⁴, Romalılaşma⁵ ve Hristiyanlaşma süreçlerine ilişkin yeni değerlendirmeler yapmaya olanak sağlamaktadır. Olba'nın yaşadığı tarihsel süreçlerin niteliğini belirlemekte kazı buluntuları önem taşımaktadır. Kentteki Hristiyanlaşma sürecini tanımlarken, bu yeni inancın günlük yaşama yansımalarını seramik buluntularında da izlemek

¹ Erten 2003, 185. Olba'nın konumu bakımından büyük önem arz eden akropolis, hâkim olduğu ovadan 50 m denizden yaklaşık 1050 m yükseklikte olup, batıda tarıma elverişli bir düzlüğe, doğuda ve güneyde ise doğal korunaklı, derin ve uzun iki vadiyle sınırlıdır. Güneyde birleşen vadiler Şeytanderesi Vadisi'ni oluşturmaktadır. Böylece kent, hem çevresindeki vadiye ve hinterlandına hem de bölgeyi farklı rotalardan kıyı kesimine bağlayan yollara sahip olmaktadır.

² Olba'da yürütülen yüzey araştırmaları için bkz. Erten 2003, 185-196; Erten 2004, 55-66; Erten 2005, 11-22; Erten 2006, 309-318; Erten-Özyıldırım 2007, 421-432; Erten-Özyıldırım 2008, 51-62; Erten-Özyıldırım 2009, 199-210; Erten vd. 2010, 51-67; Erten vd. 2011, 273-290. Kazı çalışmaları için bkz. Erten vd. 2012, 545-564; Erten 2012, 73-77; Erten vd. 2016, 39-42; Erten vd. 2017, 1-16; Erten vd. 2018, 309-320; Erten vd. 2019, 627-640.

³ Geç Kalkolitik - Erken Tunç Çağı seramikleri, Yeni Babil stilindeki kalsedon mühür, Pers varlığına ve onu izleyen Büyük İskender Dönemi'ne işaret eden nümizmatik veriler Olba'nın erken dönemlerine ilişkin kaynak sağlamaktadır. Bkz. Akçay 2017a, 69-87; Akçay 2017b, 211-226; Erten 2018, 49-68.

⁴ Hellenistik Dönem'de Seleukoslar idaresi altında yerel rahip krallar tarafından yönetilen, *Olba Territoriumu* olarak adlandırılan bölgenin idari ve dini başkenti Olba'dır. Tiberius döneminde Diocaesarea (Uzuncaburç) adını alacaktır. Konumuzu oluşturan Olba yerleşimi, aynı merkeze bağlıdır ve bu dönemde müstahkem bir mevkiideki akropolis çevresinde gelişen yerleşimiyle dikkat çeker (Akçay 2016, 8-10).

⁵ Rahip kralların egemenliğinin son bulmasının ardından, bölgede Roma merkezi yönetimi etkili olmaya başlamaktadır. Bu yönetimin etkisi ise hem bölgede (Romalılaşmanın bölgedeki etkileriyle ilgili olarak bkz. Spanu 2003, 1-38; Durukan 2011, 146-163) hem de Olba'da Romalılaşma süreciyle kendini göstermektedir. Olba'da Romalılaşma süreciyle ilgili olarak bkz. Erten 2009, 76-85.

mümkündür. Bu çerçevede, Olba'da özellikle tiyatro ve manastır kazılarında bulunan ve kentin Geç Antik Dönem'deki dinsel, sosyal ve kültürel durumuna işaret eden Geç Antik Dönem unguentariumları bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Roma İmparatorluğu topraklarında Hristiyanlaşma sürecinin erken etkilerini hem Dağlık Kilikia (Isauria⁶) Bölgesi'nde hem de MS 1. yüzyıl kadar erken bir tarihte Hristiyanlıkla tanışan Olba'da⁷ görmek mümkündür. Geç Antik Dönem'e gelindiğinde ise bu dinin gereklerinin yoğun yaşandığı Olba'nın dinsel bir merkez kimliği taşımaya başladığı anlaşılmaktadır. MS 4. yüzyılın sonlarından itibaren Olba'nın Seleucia ad Calycadnum (Silifke) başpiskoposluğuna bağlı bir piskoposluk merkezi olarak, teolojik tartışmalara sahne olan konsillerde bazı piskoposlar⁸ tarafından temsil edilmesi kentin Hristiyan dünyasındaki yerini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Tarihsel kayıtların verdiği bilgilerin yanı sıra sivil ve dini yapılar (kiliseler ve manastır⁹), üretim alanları¹⁰, mezarlar¹¹ ve küçük buluntular¹², kentteki Hristiyan etkilerinin somut verilerini oluşturmakta ve kentin özellikle MS 4.-7. yüzyıllar arasında güçlü bir Hristiyan yerleşimi haline geldiğini ortaya koymaktadır¹³. Bu bağlamda inceleyeceğimiz unguentariumların Geç Antik Dönem'deki özelliklerine, kullanım amaçlarına, üretim yerlerine, gösterdikleri dağılıma değinmemizde yarar vardır.

⁶ Isauria'nın Erken Hristiyanlık dönemiyle ilgili olarak bkz. Işık 2016, 87-102.

⁷ Olba'da Hristiyanlığın etkileri için bkz. Özyıldırım 2009, 66-70.

⁸ Olba adının geçtiği ilk dinsel platform olan ve MS 381 yılında toplanan I. Constantinopolis Konsiline kenti temsilen Piskopos Eusebius katılır. Sonrasında Piskopos Poplius, MS 432 yılındaki Ephesus Konsilinde; Diaphorentius MS 449 yılındaki II. Ephesus ve MS 451 yılında Chalcedon konsillerine kentin temsilcisi olarak katılır. MS 680-681'de toplanan III. Constantinopolis Konsili, Olba'nın temsil edildiği son konsil olup kenti Piskopos Theodorus temsil eder. Daha sonra kayıtlarda Piskoposu Paulus'un adına rastlanır ki o da MS 458 yılında Isauria episkoposlarının Doğu Roma İmparatoru I. Leo'ya (MS 457-474) yazdıkları bir mektubu imzalayanlar arasında bulunmaktadır (Özyıldırım-Ünalın 2011, 158). Olba MS 7. yüzyılın başlarında Constantinopolis Kilisesi'ne bağlansa da aynı yüzyılın sonunda yeniden Antiocheia Kilisesi yetki alanı içinde yer alır (Özyıldırım 2012, 113).

⁹ Özyıldırım 2012, 106-113; Özyıldırım 2013, 216-220; Özyıldırım 2015, 81-90; Özyıldırım 2016, 182-189; Özyıldırım-Yeğin 2017, 47-68; Özyıldırım-Yeğin 2018, 165-190; Özyıldırım-Yeğin 2019, 11-28.

¹⁰ Yeğin 2016, 203-219.

¹¹ Akçay 2011, 133-140.

¹² Erten 2013, 106-116.

¹³ Özyıldırım 2009, 70.

Geç Antik Dönem Unguentariumları

Antik Dönem’de nasıl adlandırıldıkları tam olarak bilinmeyen unguentarium¹⁴, yaygın kullanımıyla dikkat çeken kaplardır¹⁵. Geç Antik Dönem’de Hellenistik Dönem iç formu unguentarium tipinden yola çıkılarak biçimleri nedeniyle aynı adı taşıyan¹⁶ unguentariumlar üretilmiştir. Çark yapımı olan unguentariumların yükseklikleri yaklaşık 18-21 cm arasında olup¹⁷, Laodikeia’da 30-35 cm civarında olan büyük boyutlu örnekleri de bilinmektedir¹⁸. Bu kaplar, düz ve sivri dipli olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır¹⁹. Kalın ve sağlam yapılarıyla dikkat çeken unguentariumların iç yüzeyleri genelde yivlidir. Bazı örneklerin dış yüzeyleri de yivlendirilmiştir. Bazılarının alt bölümlerinde dairesel ya da dikdörtgen bir alan içine basılmış monogram biçiminde mühürler bulunmaktadır. Bu monogramlarda tek harf ya da birkaç harf, ismin okunabildiği yazıtlı örneklerin yanı sıra hayvan figürü betimlemeleri yer almaktadır²⁰.

¹⁴ Modern bir terim olan *unguentarium*, ilk olarak Kartaca’da araştırma yapan Fransız arkeologlar tarafından kullanılır (Hellström 1965, 24). Antik Dönem’de geçen bazı tanımlamalara göre Hellström, Plinius’un (Nat. His. XXXVI, 12) *vasa unguentaria* olarak bahsettiği kapların *alabaster* olduğunu belirtir. Hem Plautus hem de Cicero tarafından kullanılan *ampulla et strigilis*in birlikte kullanımı da palaestrada iki önemli elemanı tanımlar. Araştırmacıya göre, Hellenistik Dönem’de kullanımı yaygın olan bu şişelerin yağ bulundurma işlevini Roma Dönemi’nde de sürdürdüğü varsayılırsa bu dönemdeki adı *ampulla* olmalıdır. Sözü geçen bu adlandırmalar sadece malzemeyi değil formu da tanımlamaya yönelik olabilir (Hellström 1965, 24).

¹⁵ Erken örnekleriyle birlikte yaklaşık olarak MÖ 5. yüzyıldan (Anderson-Stojanović 1987, 108) itibaren ortaya çıkmaya başlayan ve MS 7. yüzyıla (Hayes 2008, 116) kadar Akdeniz havzasında görülen unguentariumlar oldukça uzun bir süreçte üretilmiştir. Oval ya da yuvarlak formu, dar ve uzun boyunlu olan bu kaplar, pahalı sayılabilecek parfüm (Hellström 1965, 24) ve yağın yanı sıra çeşitli sıvılar/lezzetlendiricilerin (merhem için bkz. Berlin 1997, 58), *silphium*, bal, sirke ve *garum*, ilaç (Hellström 1965, 23-24) ile kozmetik (Anderson-Stojanović 1987, 116) ürünlerin saklanması için kullanılmış olmalıdır. Küçük boyutlarıyla, olasılıkla günlük hayatın önemli bir parçasını oluşturan unguentariumların bu kullanımının yanında, mezarlardaki yaygın varlığı mezar hediyesi olarak bırakıldığı görüşünü ön plana çıkarmaktadır (Anderson-Stojanović 1987, 106). Hellenistik Dönem’de iç formu (*fusi*) olan ve Roma Dönemi’nde torba formuna (*bulbous*) ulaşan kaplar (Robinson 1959, 15; Anderson-Stojanović 1987, 106-114) bu dönemde de konutlar dışında, mezar hediyesi olarak kullanılmaya devam etmektedir (Hayes 2008, 115).

¹⁶ Hayes’in geç tipteki örnekleri tanımlamak için kullandığı “Geç Roma Unguentariumları” (Hayes 1968, 212, 214) adlandırması günümüzde daha fazla tercih edilmektedir. *Ampulla*, erken dönemde (bkz. Dn. 14) kullanılmakla birlikte, Geç Antik Dönem’de genelde hacı şişelerine verilen bir ad olup, bu kapların sadece dinsel işlevde kullanılıp kullanılmadığı da netlik kazanmadığından sınırlı bir işlev yükleyen bu adlandırmanın yerine, *unguentarium* teriminin kullanılmasının etimolojik açıdan daha doğru olduğu düşünülmektedir (Özüdoğru-Dündar 2007, 151-152).

¹⁷ Hayes 1971, 243.

¹⁸ Şimşek-Duman 2007a, 287.

¹⁹ Düz dipli olanlar, boyun kısmından gövdeye doğru hafifçe genişlemekte; gövdenin alt kısmında yine hafif daralarak düz dipli tabanla son bulmaktadır. Sivri dipli unguentariumlar ise gövdeden tabana doğru keskin şekilde daralan bir forma sahiptir.

²⁰ Şimşek-Duman 2007a, 287-288; Özüdoğru-Dündar 2007, 148. Monogram ve betimlemelerle ilgili olarak bkz. Hayes 1971, 244, Fig. 2; Türker 2005, 315, Res. 8: 4, 5, 11; Özüdoğru-Dündar 2007, 154-156, 174, Fig. 13; Şimşek-Duman 2007a, 306, Res. 13-17; Özdilek 2016, 233-234, 248-252: Fig. 10-17.

Söz konusu unquentariumların ağızları yassı ve yuvarlak şekilli pişmiş toprak birer tıpa ya da Laodikeia’da *in situ* olarak tespit edilen örnekte olduğu gibi bir ahşap tıpa ile kapatılmaktadır²¹.

Geç Antik Dönem unquentariumlarının kullanım amacı, içlerinde saklanan sıvılar, kimi örnekler üzerinde görülen mühürlerin taşıdığı anlam ve bunların üretim yeri birbiriyle ilişkili olmalıdır. Daha önce mezar armağanları olarak kullanılan unquentariumların, Geç Antik Dönem’den itibaren olasılıkla günlük hayat içinde daha fazla yer almaya başladığı ve dinsel amaçlara yönelik olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Bu konuda Hayes, birçok merkezde bulunan bu kapların, sadece liturjik amaçlarla kullanılmadığını; olasılıkla kiliselerin yanı sıra evlerde de kullanılmak üzere çift amaca hizmet ettiklerini, dağıtım ve satışlarına ise kilisenin ne ölçüde katıldığı konusunun belirsiz olduğunu vurgulamaktadır²². Unquentariumların kutsal yağı ya da suyu²³ taşımak üzere üretilmelerinin yanı sıra, konut alanlarında ele geçmelerinden dolayı kişisel kullanıma yönelik ticari mallar niteliği taşımakta oldukları üzerinde de durulmaktadır²⁴. Unquentariumlarda taşınan malzemenin de kullanım amacıyla ilişkili olması gerekmekte; bunların içine bitkisel yağ, bitkisel esans, kutsal su ya da yağ konulduğu tahmin edilmektedir²⁵. Laodikeia’da bulunan unquentariumların içindeki tortulaşmış kalıntılar kullanılarak yapılan analizlerde bu tortuların organik olduğu sonucu ortaya çıkmıştır²⁶. Söz konusu sonuç, kentteki kapların bitkisel içerikli sıvıların muhafaza edilmesi için kullanıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Geç Antik Dönem’de dinin yani Hristiyanlığın etkisi ile unquentariumların kullanımının da tedaviye dönük/tıbbi amaçlı olduğu, içlerinde de tedaviye dönük/tıbbi amaçlı, şifa verici sıvıların²⁷ taşındığı düşünülmektedir. Perge’de “Piskopos Severianus” adının geçtiği unquentarium²⁸ ya da Myra’da üzerinde “Meryem yardım et” yazılı örnek²⁹, unquentariumların içinde taşınan malzemenin şifa verici sıvılar olduğu görüşünü doğrulamaktadır.

Unquentariumların üretim yeri konusu da bu bağlamda önem kazanmaktadır. Hayes, kutsal topraklarla ilişkilendirdiği unquentariumların Palaestina (Filistin) ve çevresinde

²¹ Şimşek-Duman 2007a, 289, Res. 8, 10, 18.

²² Hayes 1971, 247, Dn. 19.

²³ Eisenmenger 2003, 195.

²⁴ Fırat 1999, 91.

²⁵ Hayes 1971, 244; Gassner 1997, 171; Eisenmenger 2003, 195.

²⁶ Şimşek-Duman 2007a, 296.

²⁷ Şimşek-Duman 2007a, 296; Özüdoğru-Dündar 2007, 150.

²⁸ Fırat 1999, 93, Dn. 341.

²⁹ Türker 2005, 315, Res. 8: 2.

üretmiş olabileceğini önerirken, sonrasında Pisidia ya da Pamphylia'nın üretim yeri olabileceğini belirtmektedir³⁰. Piéri ise unguentariumların LR 3 amphoralarıyla benzerliğinden yola çıkarak Batı Anadolu kökenli olabilecekleri üzerinde durmaktadır³¹. Son yıllarda yapılan çalışmalar³² unguentariumların Anadolu'da geniş bir dağılım alanına sahip olduğunu göstermekte; birçok merkezde açığa çıkarılan örneklerin hamur renklerinin benzerlik göstermesi de bunların tek bir merkezde mi yoksa birkaç merkezde mi üretildiği konusunu gündeme getirmektedir. Hristiyanlığın etkisiyle birlikte unguentariumların, metropolis ya da piskoposluk merkezi olan kentlerde, kutsal alanlarda ve günlük hayatla bağlantılı mekânlarda (konut, dükkân, hamam gibi) ele geçtiği belirlenmektedir³³. Myra'da Aziz Nikolaos Kilisesi kazılarında bulunan ve kutsal yağ (mür³⁴) kültürüyle ilişkilendirilen unguentariumların hacılar için burada üretilmiş olabileceği öngörülmektedir³⁵. Bu durumda unguentariumların Palaestina ya da çevresinde üretilmiş olabileceği gibi, bunların üretim ve yayılımında Myra'da Aziz Nikolaos Kilisesi gibi Hristiyanlarca kutsal sayılan yerler ve hac ziyareti yapılan diğer merkezlerin de (örneğin Pisidia'daki Antiochia, Tarsus, Miletos, Constantinopolis vb. kentler) göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmektedir³⁶. Yakın dönemde Ephesos³⁷, Hierapolis³⁸ ve Myra³⁹ kentlerinde yapılan kil analizleri ise, unguentariumların yerel atölyelerde üretilmiş olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Kibyra'da yüzey araştırmalarında oldukça fazla sayıdaki unguentarium ile birlikte hatalı üretim örneklerinin bulunması, Laodikeia'da ise benzer damgalı unguentariumların tespit edilmesi bu kentlerdeki yerel üretimin işareti olarak yorumlanmaktadır⁴⁰. Söz konusu veriler, unguentariumların her kentte olmasa bile kendi

³⁰ Hayes 1971, 246; Hayes 2008, 116.

³¹ Piéri 2005, 142.

³² Aydınğün vd. 2013, 3-14; Özarslan 2014, 191-207; Özdilek 2016, 232-236; Semiz-Duman 2017, 165-178.

³³ Laodikeia'da yapılan kazılarda Geç Antik Dönem'e tarihlenen unguentariumlar Suriye Caddesi, Merkezi Hamam, Septimus Severus Çeşmesi, Batı Tiyatrosu ve Tapınak A'da açığa çıkarılmıştır (Şimşek-Duman 2007a, 286). Side'de kapların yoğunlukla dükkân, konut ve hamam gibi günlük insan trafiğinin yoğun olduğu mekânlarda bulunduğu belirtilmektedir (Özhanlı-Fırat 2011, 13).

³⁴ Mür ile ilgili olarak bkz. Doğan vd. 2014, 103.

³⁵ Türker 2005, 315. Kaynaklara göre, Aziz Nikolaos'un röliklerinin korunduğu lahidin içine hacılar, adak olarak getirdikleri yağı dökmektedir. Azizin kemiklerine değen yağın kutsallaştığını düşünen hacılar, bu yağı tekrar kaplarına doldurarak ülkelerine götürürler (Türker 2005, 311; Türker 2009, 118).

³⁶ Şimşek-Duman 2007a, 295, Dn. 41.

³⁷ Lochner vd. 2005, 647-650.

³⁸ Cottica 2000, 999-1008.

³⁹ Türker 2006, 117-148.

⁴⁰ Kibyra: Özudoğru-Dündar 2007, 152-156; Özarslan 2014, 191-207. Laodikeia: Şimşek-Duman 2007a, 295.

bölgelerinde önemli yere sahip merkezi kentlerdeki yerel atölyelerde üretilmiş olabileceğini göstermektedir.

Anadolu'da özellikle Güney/Güneybatı ve Batı Anadolu'da yoğunlaşan unquentariumlar Side, Perge, Limyra, Attaleia, Patara, Andriake, Tlos, Ksanthos, Iasos, Sagalassos, Pisidia'daki Antiochia, Seleucia Sidera, Aphrodisias, Stratonikeia, Tripolis, Magnesia ad Meandrum ve Sardis'te bulunmaktadır⁴¹. Kilikia/Isauria'da Tarsus, Elaiussa Sebaste, Anemurium, Alahan ve Diocaesarea'da karşılaşılmaktadır⁴². Başkent Constantinopolis'te Saraçhane ve Bathonea'da, Karadeniz'de ise Hadrianopolis'ten örneklerle bilinmektedir⁴³ (Fig. 2).

Anadolu merkezlerinde saptanan Geç Antik Dönem unquentariumlarının tarihlenmesi konusunda da eldeki örnekler bağlamında bir zaman dilimi belirlemek mümkün görünmektedir. Perge örnekleri üretim tekniklerine göre MS 4.-9. yüzyıl arasına, Limyra'da bulunanlar MS 5.-7. yüzyıla, Myra unquentariumları MS 6.-7. yüzyıla, Andriake'de mühürlü örnekler MS 6. yüzyıla, mühürsüz olanlar ise MS 5.-7. yüzyıla, Kibyra'da tespit edilenler ile Side'de bulunan unquentariumlar da MS 5.-6. yüzyıla tarihlenir⁴⁴. Laodikeia'da düz dipli unquentariumlar için sikke ve kurşun mühürlerin yardımıyla MS 4. yüzyılın ikinci yarısı ile MS erken 5. yüzyıl; sivri dipli olanlar için de MS 6. ile 7. yüzyılın başı önerilmektedir⁴⁵. Buna göre, en erken MS 4. yüzyıldan başlayan, MS 5. ve 6. yüzyıllarda yoğunlaşan ve MS 7. yüzyıla dek uzanan süreçte unquentariumların birçok Anadolu merkezinde üretildiğini ve kullanıldığını ifade etmek olasıdır.

⁴¹ Side: Özhanlı-Şen 2007, 142-148; Özhanlı-Fırat 2011, 10, 14-25. Perge: Fırat 1999, 92-95, Lev. 201-204, Kat. No. 887-907; Fırat 2003, 95, Lev. LXVII; Bilgin 2013, 101-361. Limyra: Eisenmenger 2003, 195, Pl. CIX: 6; Vroom 2004, 301. Attaleia: Yener-Malkoç 2005, 102, 105, Çizim 1. Patara: Dündar 2006, 56-57, Lev. 34-35: 195-203. Andriake: Özdilek 2016, 232-236, Fig. 10-20: U9-U19. Tlos: Uygun 2014, 267, Res. 8a-b. Ksanthos: Des Courtils-Laroche 2000, 347-348, Fig. 12-13. Iasos: Baldoni-Franco 1995, 121-128. Sagalassos: Degeest 1993, 185. Pisidia'daki Antiochia: Laflı 2005a, 176-182, Abb. 6-15; Aslan 2004, 224-226. Seleucia Sidera: Laflı 2005b, 669-672, Abb. 3-7. Aphrodisias: Tulay 1992, 165, Res. 23. Stratonikeia: Öztaşkın 2013, 176-178, Lev. 6: 58-61. Tripolis: Atik-Erdem 2003, Lev. 17, Çiz. 6; Semiz-Duman 2017, 165-180. Magnesia ad Meandrum: Vapur 2001, 121-123, Çizim 34: 160-163. Sardis: Rautman 1995, 49, 63, Fig. 8: 1.28-29; Fig. 16: 2.83-84.

⁴² Tarsus: Baydur 1983, 283; Baylan 2001, 60, 65. Elaiussa Sebaste: Ferrazzoli 2003, 662; Ferrazzoli-Ricci 2010, 217-219, 221. Anemurium: Williams 1989, 89, Fig. 53: 538, 540. Alahan: Williams 1985, 50, Fig. 8: 71. Diocaesarea: Kramer 2012, 13, Tafel 13: 82-84.

⁴³ Saraçhane: Hayes 1992, 8-9, 212, Fig. 1: 21-24, Fig. 2 (mühürler). Bathonea: Aydingün vd. 2013, 3-14. Hadrianopolis: Laflı-Kan Şahin 2013, 355-375; Laflı-Kan Şahin 2015, 203-209.

⁴⁴ Perge: Fırat 1999, 94; Fırat 2003, 94; Limyra: Eisenmenger 2003, 195, Myra: Türker 2005, 314-315. Andriake: Özdilek 2016, 236. Kibyra: Özüdoğru-Dündar 2007, 156. Side: Özhanlı-Şen 2007, 146; Özhanlı-Fırat 2011, 13.

⁴⁵ Şimşek-Duman 2007a, 290, 291.

Olba'da Saptanan Geç Antik Dönem Unguentariumlar

Olba'da ölü kültüyle bağlantılı olarak kaya kült alanlarında bulunan ve Geç Hellenistik Dönem özellikleri yansıtan unguentariumların⁴⁶ yanı sıra, çalışmaya konu olan Geç Antik Dönem örnekleri de bulunmaktadır. Tiyatro ve manastırda 2010-2018 yılları arasındaki kazı çalışmaları ve 2019 yılı kazı sezonunda yapılan depo çalışmalarında 51 unguentarium parçası tespit edilmiştir (Fig. 3). Bu parçalar, iki gövde parçası ile unguentariumların çoğunlukla dip kısımlarından oluşur. 2012 yılında manastır kazılarında bulunan iki parça dışında, diğer örnekler tiyatro kazılarında gelmiştir. İğ formulu, sivri dipli gruba ait unguentariumlarda tam olarak korunmuş bir örnek ne yazık ki ele geçmemiştir. Bazılarının yaklaşık 7-8 cm. yükseklikteki dip kısımları korunurken, diğerleri daha küçük parçalar halinde açığa çıkarılmış ve bunlar üzerinde de herhangi bir mührü rastlanmamıştır.

Yukarıda sözü edilen gruba ait olan Olba buluntusu unguentarium parçalarının dip kısımları ile bir gövde parçası olmak üzere on örnek kataloglanarak incelenmiştir. Kalın cidarlı kap parçalarında (Kat. No. 1, 2, 3, 8, 9; Fig. 4, 5, 6, 11, 12) sivri dip bazılarında daha kalın yuvarlatılarak bırakılmış; diğerlerinde ise daha fazla inceltilmiştir (Kat. No. 4, 5, 6; Fig. 7, 8, 9). Bazı parçalarda parmak izleri de görülmektedir (Fig. 4, 5, 6). Parçaların kaba ve özensiz olmalarına bağlı olarak hızlı bir üretim sürecinden geçtikleri düşünülmektedir. Söz konusu durum Laodikeia ya da Side kentlerinde bulunan unguentariumlar için de dile getirilmektedir⁴⁷. Dip kısımlarında ve iki gövde parçası üzerinde olduğu gibi dış yüzü yivlendirilmiş örnekler ile dış yüzü düz olanlar da söz konusudur (bkz. Fig. 3). Kapların hemen hemen hepsinin iç kısmında çark izleri görülmektedir. Unguentariumların korunan dip kısımlarına ulaşan herhangi bir boya süslemesi görülmemektedir.

Olba'da ele geçen unguentarium parçalarını hamur dokuları açısından iki grup altında incelemek mümkündür. Birinci grupta (Kat. No. 1-8; Fig. 4-11) hamur rengi fırınlamaya bağlı olarak açık kırmızı, kırmızı ya da kırmızımsı sarı renginin değişik tonlarında olup mika (bazılarında oldukça yoğundur) hepsinde bulunmaktadır. Genel olarak kaliteli pişirme sürecinden geçen parçaların hamur renklerinde bir farklılaşma söz konusu değildir. Kaplar üzerinde mikroskopla yapılan incelemelerde mika katkılı hamurların benzer dokuya sahip olduğu görülmektedir. Bu grup içinde Kat. No. 6 (Fig. 9) ise orta pişmiş, gözenekli yumuşak dokulu bir hamura sahiptir. İkinci grubun (Kat. No. 9-10; Fig. 12, Fig. 13) parçalarında ise

⁴⁶ Akçay 2013, 9-26.

⁴⁷ Şimşek-Duman 2007a, 288; Özhanlı-Şen 2007, 144.

hamur rengi pembe ve açık kırmızıdır. Kat. No. 9'da sert ve sıkı dokulu hamur kum katkıdır. Kat. No. 10 gövde parçasının iyi pişmiş, gözenekli hamuru iri kireç ve seyrek mika katkıdır. Olba'da bulunan kalın cidarlarıyla dikkat çeken unquentarium parçaları (Fig. 6, Fig. 7 gibi) tipolojik olarak Ephesos tipi örneklerle benzetilmektedir⁴⁸. Ephesos üretimi unquentarium örnekleri içinde ultra-mafik kayalara ait serpantin kaya parçaları belirlenmiştir. Serpantin kayaçların görüldüğü alanlara bağlı olarak Rodos ile birlikte Anadolu'nun güneyi, Kilikia, Kuzey Suriye ya da Kıbrıs ilişkili görülmektedir⁴⁹. Özellikle Geç Antik Dönem'de önemli bir seramik üretim ve ticaret merkezi haline gelen Kilikia⁵⁰ Bölgesi Azize Thecla gibi önemli bir hac merkeziyle de anılmaktadır⁵¹. Bölgedeki üretim yeriyle ilgili verilere henüz sahip olmamakla birlikte, Seleucia kentini ya da bu hac merkezini unquentariumların üretimi için potansiyel bir merkez olarak düşünebiliriz⁵². Manastırda bulunan kataloga alınmayan örnek⁵³ ile çalışmada incelenen ve hamur dokularıyla ilk gruptan ayrılan ikinci grubun unquentarium parçalarını (Kat. No. 9-10) da yerel üretim içinde değerlendirmek mümkündür.

Olba'da bulunan unquentarium parçaları stratigrafik kesinliği çok net olmayan dolgu toprak içerisinde gelmesine karşın, Geç Antik Dönem'e ait seramiklerin⁵⁴ genel buluntu grubu tarihleri ile yakınlık göstermektedir. Sözü geçen dönemde unquentariumların Anadolu'daki genel dağılımı⁵⁵ da dikkate alındığında Olba örnekleri için MS 6.-7. yüzyılları önermek olasıdır. Geç Antik Dönem'de özellikle Güneybatı/Batı Anadolu'da birçok merkezde bulunan unquentariumların bölgedeki örnekleri hem kıyı (Elaeussa Sebaste, Anemurium), kıyıya yakın kentlere (Tarsus) hem de iç kesimdeki kentlere (Alahan ve Diocaesarea) kadar ulaşmıştır⁵⁶.

⁴⁸ Lochner vd. 2005, 649-650, Fig. 1: 5, 6, 9, 10.

⁴⁹ Lochner vd. 2005, 648; Metaxas 2005, 93.

⁵⁰ Lochner vd. 2005, 648.

⁵¹ Metaxas 2005, 93-94.

⁵² Bölgede unquentariumların üretimiyle ilgili verilerin bulunmayışı da Sasani ve sonrasındaki Arap yıkımıyla ilişkilendirilmektedir (Metaxas 2005, 93).

⁵³ Manastırda 2012 yılı kazılarında (M3 Açması) bulunan unquentarium dip parçasının ince kireç katkı hamurunda mika bulunmamaktadır.

⁵⁴ Unquentariumlar genel olarak, Afrika Hayes Form 104 (MS 550-625), Hayes Form 105 (MS 580/600-660+); Phokaia/Geç Roma C Hayes Form 3 ve Hayes Form 10 (A, C); Kıbrıs/Geç Roma D Hayes Form 9 (A, C-MS 6.-7. yüzyıl) gibi Geç Roma Kırmızı Astarlı ithal seramiklerinin yanı sıra, LR 1, LR 4 amphoraları ile söz konusu dönemin kaba seramik parçaları ile birlikte bulunmuştur.

⁵⁵ Bkz. Dn. 44-45.

⁵⁶ Elaieussa Sebaste: Ferrazzoli 2003, 662; Ferrazzoli-Ricci 2010, 217-219, 221. Anemurium: Williams 1989, 89, Fig. 53: 538, 540. Tarsus: Baydur 1983, 283; Baylan 2001, 60, 65. Alahan: Williams 1985, 50, Fig. 8: 71. Diocaesarea: Kramer 2012, 13, Tafel 13: 82-84.

Hristiyanlığın Etkileri ve Bölgedeki Hac Merkezleri

Çalışmada incelenen unguentariumlar, Hristiyanlığın Olba'daki etkisiyle ilişkilendirebileceğimiz, Geç Antik Dönem'in tipik sayılan bir seramik malzeme grubunu oluşturmaktadır. Kentin içinde bulunduğu Kilikia/Isauria Bölgesi'nde yeni dinin erken dönemden itibaren var olan belirgin izlerinin/etkisinin Geç Antik Dönem'de güçlü yansımaları sahip olduğu bilinmektedir⁵⁷.

Olba'da saptanan unguentariumlar ışığında, bunların kente ulaşmasındaki etkenleri ve bölgedeki dağılımlarını incelerken, bölgedeki Hristiyanlık hac merkezlerinin rolünün olup olmadığına değinmenin aydınlatıcı olacağı düşünülmektedir.

Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nda resmi din olarak kabul edilmesinin ardından önem kazanmaya başlayan hac yolculuklarında havarilerin, din şehitlerinin, kilise babalarının, Tanrı'nın mucizelerini gösterdiğine inanılan aziz ve azizelerin⁵⁸ röliklerinin bulunduğu, konsil toplantıları gibi önemli dinsel olayların gerçekleştiği yerler hac yeri olarak ziyaret edilmiştir. Anadolu hac rotası dikkate alındığında, Kilikia/Isauria sınırları içinde hac merkezi olarak önem kazanmış yerlerin olduğu bilinmektedir⁵⁹. Aziz Paulus'un da memleketi olan Tarsus, azizin hem Hristiyanlığı yaymak amacıyla çıktığı yolculukları sırasında uğradığı hem de tehlikede olduğunda döndüğü kent olarak dikkat çekmektedir. Önemli bir cazibe merkezi olan Tarsus'ta Erken Hristiyanlık Dönemi'ne ait bazı mimari plastik parçalar kalmıştır. Paulus'un evi olarak kabul edilen yerdeki *Paulus Kuyusu*'nda Geç Antik Dönem'e ait iki sütun kullanılmıştır. İmparator Mauricius'un (MS 582-602) onarımını yapıp, yenilettiği Paulus Kilisesi hakkında ise bilgi bulunmamaktadır⁶⁰. Aziz Paulus sebebiyle Tarsus, hac merkezi olarak hacılar için kutsal yerlerden biri olmalıdır⁶¹.

Olba'nın da içinde bulunduğu Kilikia/Isauria'nın Hristiyanlaşmasında Azize Thecla, önemli bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Thecla, Aziz Paulus'un önerisiyle Seleucia ad

⁵⁷ Konuyla ilgili olarak bkz. Pilhofer 2018, 13-265.

⁵⁸ Aziz ve azizeler, Hristiyan inancına olağanüstü olaylar gerçekleştirebildiklerine inanılan kutsal kişiler olarak kabul edilmektedir. Hristiyanlığın ortaya çıkması ve MS 1. yüzyıldan başlayarak Palaestina dışında da hızlı yayılımıyla birlikte önem kazanan bu kişilerin, hastalıkları iyileştirici, doğru yol gösterici, kötülüklerden koruyucu ve şifa verici özellikleri olduğuna inanılmaktadır. Hristiyanlarca kutsal ziyaret yeri olarak kabul edilen mezarlarının başında dua edilip, çeşitli dileklerde bulunulmakta; her yıl genellikle ölüm yıl dönemlerinde adlarına dinsel törenler düzenlenmektedir (Canevello 2004, 260).

⁵⁹ Bölgedeki hac merkezleriyle ilgili olarak bkz. Aydın 2004, 165-169; Keskin 2018, 893-894.

⁶⁰ Koch 2015, 311.

⁶¹ Keskin 2018, 894, 896.

Calycadnum'a gelmiş; kentin yaklaşık 4 km. güneybatısında bugün Meryemlik, Azize Thecla kutsal alanı veya Hagia Thecla/Aya Tekla⁶² olarak adlandırılan yerdeki mağaraya çekilerek münzevi bir yaşam sürmeye başlamıştır. Thecla'nın gösterdiğine inanılan mucizeleri⁶³ Hristiyanlık açısından önem kazanmasında ve halkın Hristiyanlaşmasında etkili olmuştur. Thecla'nın gerçekleştirdiğine inanılan mucizeler arasında 24 numaralı mucize, Olba ile ilgili olduğu için önem taşımaktadır. Mucize 24, göz hastalığı çeken Olbalı küçük bir çocuğun Azize Thecla kutsal alanına gelerek, burada mucizevi bir şekilde iyileşmesini anlatmaktadır. Son olarak, çocuğun Olba'daki kilisenin rahipliğini yapan dedesi Anatolios'a ve babası Pardamios'a da bu mucizeyi gösterdiği aktarılmaktadır⁶⁴. Mucizede hem Olbalı bir rahibin adının geçmesi hem de doğrudan kentin adının geçmesi Olba'da yaşayan halkın Hristiyan inancına olan yakın duruşunu göstermesi bakımından dikkat çekmektedir⁶⁵.

Azize Thecla'nın Seleucia ad Calycadnum'daki alana yerleşmesinin ardından, Meryemlik'in asıl ünü MS 4. yüzyıldan sonra artmaya başlamaktadır⁶⁶. Özellikle MS 4. ve 5. yüzyıllarda hem yazılı kaynaklarda hem de mimari eserlerde Azize Thecla'nın adı ön plana çıkmaktadır. Aralarında gezgin Egeria, Nazianzuslu Gregorius, Syria-Boreali Marana ve Cyra gibi Hristiyanlığın ünlü isimlerinin de bulunduğu birçok ziyaretçinin bu kutsal alana geldiği bilinmektedir⁶⁷.

MS 4. yüzyılda Meryemlik ile ilgili bilgiler sunan Egeria'nın günlüğündeki yazılar da hac merkezinin dinselliği bağlamında önem kazanmaktadır. Egeria, hac yolculuğu sırasında uğradığı yerleri ayrıntılı olarak anlattığı günlüğünde, 384 yılı Mayıs ayında bölgeye gelerek Seleucia ad Calycadnum'daki Azize Thecla Kilisesi'nde iki gün kaldığını ve kilisenin mimari

⁶² Azize Thecla kutsal alanı, Herzfeld-Guyer tarafından 1930 yılında yapılan kapsamlı yayın (MAMA II, 4-88) başta olmak üzere, kutsal alanın mimarisi birçok çalışmaya konu olmaktadır (bkz. Hild-Hellenkemper 1990, 441-443, plates 383-390; Hill 1996, 208-234). 1964 yılında mağara kilisedeki kaçak kazılarda bulunan ve Dr. Refakat Çiner'in incelediği iskeletin bir erkeğe ait olduğu anlaşılmıştır (bkz. Çiner 1964, 251-271). Prof. Dr. Metin Ahunbay tarafından 1996 yılında başlatılan yüzey araştırmalarında kutsal alanının yapı kalıntılarını belgeleme çalışmaları yapılmıştır (bkz. Ahunbay 1998, 59, 61-62; Ahunbay 1999, 97; Ahunbay-Saner 2000, 40). 2014 yılında tekrar başlayan Ayatekla (Meryemlik) Ören Yeri Yüzey Araştırması çalışmaları da halen sürdürülmektedir (bkz. Almaç 2016, 289-300; Almaç vd. 2017, 127-132).

⁶³ Azize Thecla'nın yaşamı üzerine temel kaynak "Acta Pauli et Theclae" adını taşıyan; ancak yazarı bilinmeyen olasılıkla MS 2. yüzyıla ait olan eserdir. Birçok araştırmacının kabul ettiği Seleucialı Basileus (MS 431-467) tarafından MS 5. yüzyılda yazılan "İsa'nın Azize ve Martyri Thecla'nın Yaşamı ve Mucizeleri" adlı yapıtta da Thecla'nın yaşamı ve mucizeleri anlatılır. Gilbert Dagron, 1978 yılında Thecla ile ilişkilendirilen kırk altı mucizeyi Yunanca aslından Fransızca'ya çevirerek yayınlamıştır. Bkz. Dagron 1978.

⁶⁴ Canevello 2004, 266; Mucize 24'ün Eski Yunancadan tercümesi için bkz. Canevello 2015, 193-194.

⁶⁵ Canevello 2015, 194.

⁶⁶ Kristensen 2016, 230.

⁶⁷ Canevello 2015, 186.

yapısından çok etkilendiğini yazmaktadır⁶⁸. MS 5.-6. yüzyıllara gelindiğinde, hac merkezi kiliseler, sarnıç, hamam, birçok yardımcı bina, hac ihtiyacını karşılayan diğer binalar⁶⁹ olmak üzere bir yapı kompleksine dönüşmektedir. Mağara kilisenin üzerinde yer alan, Azize Thecla için yapılan büyük boyutlardaki kilisenin, doğu yönündeki odalardan mağara kilisenin tam üstüne denk gelen güney yan odanın, Azize Thecla'ya ait bir rölikere sahip olduğu düşünülmektedir⁷⁰. Isaurialı İmparator Zeno'nun (MS 425-491) da Azize Thecla kutsal alanının yanı sıra, bölgedeki dini mimarinin gelişmesine katkı sağladığı, imar etkinliğinin hızlanarak birçok kilisenin de bu dönemde inşa edildiği öngörülmektedir⁷¹. Hac merkezinin Akdeniz'in her yerinden gelen hacılar tarafından ziyaret edildiği; Azize Thecla kültürünün Avrupa, Suriye ve Mısır'da da popüler olduğu bilinmektedir⁷².

Geç Antik Dönem'de martyr ve aziz/azize kültürünün yaygınlaşmasıyla birlikte, önemli kişileri ya da yerleri ziyarete giden inananların ziyaret ettikleri yerlerdeki kutsal kişilere dua edip, dilek dilemenin yanı sıra buradan hatıra kalacak hediye ya da hastalıklarına şifa verecek⁷³, kötülüklerden koruyacak nesnelere (unguentarium, ampulla, azizler adına üretilmiş hacı pulları⁷⁴ gibi) de yanlarında götürdükleri/satın aldıkları tahmin edilmektedir⁷⁵. Myra'da Aziz Nikolaos'un rölikleriyle kutsandığı düşünülen su/yağ örneğinde olduğu gibi, Azize Thecla hac merkezinde de şifa verdiği inanan ürünler (kutsal yağ, su, şifalı sabun) unguentariumların içine konularak dağıtılmış ya da satılmış olmalıdır⁷⁶. Azize Thecla'nın şifa verici özelliğini gösteren mucizelerinde bahsedilen ürünlerin isminin geçmesi konumuz bakımından oldukça önemlidir. Buna göre, Mucize 7'de, rahatsızlığından dolayı azizeye başvuran Piskopos Dexianus'a görünen Thecla, piskoposa kutsal alandaki yağı şifa niyetine kullanmasını söyler. Mucize 37'de kutsal alandaki şifalı sudan bahseden yazar, bu suyun Kıbrıs'ta da duyulduğunu ve oradan tanınmış bir adamın gelerek şifa bulduğunu aktarır. Mucize 42'de ise Kalliste adında bir kadın Thecla'ya dua edip, kendisini iyileştirmesini dileyince Azize Thecla'nın "*...bu sabunu al, bunun benzeri kilisenin önünde satılıyor. Sabunu şaraba batır, yüzünü bununla*

⁶⁸ Wilkinson 1999, 140-141.

⁶⁹ Aydın 2004, 166; Kristensen 2016, 230.

⁷⁰ Aydın 2004, 166.

⁷¹ İmparator Zeno'nun imar faaliyetleriyle ilgili olarak bkz. Elton 2002, 153-157; Kosiński 2010, 635-649.

⁷² Canevello 2004, 266-267; Keskin 2018, 894.

⁷³ Tedavi yöntemleriyle ilgili olarak bkz. Talbot 2002, 159-161.

⁷⁴ Myndos'ta bulunan hacı pulları için bkz. Şahin-Tok 2012, 12-14.

⁷⁵ Aydın 2004, 169; Şimşek-Duman 2007a, 295-296; Özdilek 2016, 232.

⁷⁶ Aydın 2004, 169.

yıka...” der ve mucizenin sonunda kadın şifa bulur⁷⁷. Söz konusu mucizelerden yola çıkarak Azize Thecla kutsal alanının önemli bir hac merkezi olduğunu ve sabunun yanı sıra, kutsal yağ ve su gibi benzer diğer ürünlerin de bu hac merkezinde şifa verici olduğuna inanılarak kullanıldığını ya da satıldığını söyleyebiliriz.

Geç Antik Dönem unquentariumları bağlamında, bu dönemde önem kazanan minyatür şişecikler olarak tanımlanabilecek ampullaları⁷⁸ da hatırlamamız gerekmektedir. Kutsal su, yağ (rölik) vb. sıvılarla doldurulan ampullaların, unquentariumlar gibi, benzer amaçlar doğrultusunda kullanıldıkları düşünülmektedir⁷⁹. Buna göre, büyük olasılıkla hacı olmak üzere kutsal topraklara gidenlerin, günlük yaşamlarına dair korku ve endişeleri azaltmak ya da azizlerin mezarlarını ziyaret ederek sağlıkla ilgili problemlerini tanrısal bir tedavi aracı olarak gördükleri ampullaları memleketlerine dönüşte hatıra olarak yanlarına aldıkları tahmin edilmektedir⁸⁰. Her iki yüzeyi saygı gören azizler, kutsal mekânlar ve Hristiyanlıkla ilgili çeşitli dinsel sembollerle süslenen⁸¹, farklı biçimlerde olabilen ampullaların, ikonografik açıdan Geç Antik Dönem unquentariumlardan ayrıldığı üzerinde durulmaktadır. Bu durum ise, unquentariumlar ile benzerlik göstermeyen ampullalarda bulunan betimlemelerdeki içsel anlama bağlanmaktadır⁸². Batı Anadolu’da⁸³ buluntu yoğunluğu dikkat çeken ampullaların Kilikia/Isauria Bölgesi’nde sadece Anemurium’da⁸⁴ örneği bilinirken, Olba’da devam eden kazılarda henüz bir ampulla örneği ele geçmemiştir. Geç Antik Dönem unquentariumları ile karşılaştırıldığında ampullaların bölgede daha sınırlı dağılıma sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç

Olba’da tiyatro ve manastır kazılarında ele geçen Geç Antik Dönem’e ait 51 unquentarium, iki gövde parçası ile unquentariumların dip ve dibe yakın kısımlarından oluşur. Bu çalışmada incelenen unquentariumlar ile birlikte, sivri dipli örneklerden oluşan unquentariumlarda herhangi bir mührü rastlanmamaktadır. Bazı parçaların dip kısımlarının

⁷⁷ Canevello 2015, 187-188, 190-191.

⁷⁸ Anadolu kökenli ampullar ile ilgili olarak bkz. Anderson 2004, 79-93.

⁷⁹ Hayes, Erken Hıristiyanlık Ampullaları olarak adlandırdığı Geç Antik Dönem unquentariumları ile Menas Ampullaları’nın aynı amaca hizmet ettiğini belirtmektedir (Hayes 1971, 244).

⁸⁰ Şimşek-Duman 2007b, 2, 4-5.

⁸¹ Şimşek-Duman 2007b, 5.

⁸² Metaxas 2005, 94.

⁸³ Şimşek-Duman 2007b, 4, Fig.1.

⁸⁴ Williams 1989, 89-90, Fig. 53: 542.

özensiz sonlandırılması ve bu kısımlarda bulunan parmak izleri seramiklerin hızlı bir üretim sürecinden geçtiğini göstermektedir. Olba’da bulunan unguentariumlarda iki hamur grubu tespit edilmiştir. Genellikle koyu kırmızı, kahverengi tonlarında, mika katkılı hamura sahip örnekler çoğunluğu oluşturmakta; açık renkli hamur dokulu parçalar ise birkaç örnekle temsil edilmektedir. Olba’da ele geçen Geç Antik Dönem unguentariumların mühürsüz örnekleri MS 6.-7. yüzyıla ait olmalıdır.

Kilikia/Isauria Bölgesi’nde unguentariumların dağılım alanının bilinmesine karşın, bu kapların bölgedeki olası üretim yeriyle ilgili verilere henüz ulaşılammıştır. Anadolu hac rotası üzerinde önemli bir durak olan Azize Thecla kutsal alanı ile bölgenin başpiskoposluğu konumundaki Seleucia ad Calycadnum kentini unguentariumların üretimi için potansiyel bir merkez olarak önerebiliriz. Olba’da nispeten fazla sayıdaki unguentariumların dinsel amaçlı kullanım gördüğü büyük bir olasılıktır. Kentte bulunan unguentariumları da bu bağlamda bölgedeki yakın hac merkezleriyle ilişkilendirmek mümkün olabilir. Olba’nın hem Seleucia ad Calycadnum kentiyle yol bağlantısına (bkz. Fig. 1) sahip olması hem de Azize Thecla’nın şifa verici özelliğinin daha önceden kentte biliniyor olmasından yola çıkarak unguentariumlar bu hac merkeziyle bağlantılı olarak kente getirilmiş olmalıdır. Olba’da ele geçen unguentariumlar, Kilikia Bölgesi’nde şimdiye kadar bilinen örneklerin genişlemesine yardımcı olmuştur. Gelecek yıllarda yapılacak çalışmalar da unguentariumların bölgedeki varlığının ve dağılımının anlaşılması/değerlendirilmesi konusunda büyük olasılıkla aydınlatıcı veriler sunacaktır.

KATALOG

Kat. No. 1 – Fig. 4

Buluntu Yeri: Tiyatro (2017_T24.22)

Ölçüler: Y.: 8.1 cm

Tanımı: Unguentarium dip parçası. Özensiz olarak yapılan dipte şekillendirmeden kaynaklı parmak izleri ve hamur parçası görülür.

Hamur: 5 YR 5/8 sarımsı kırmızı. İyi pişmiş, hafif gözenekli dokulu hamur yoğun mika katkılıdır.

Astar: 5 YR 7/6 kırmızımsı sarı.

Kat. No. 2 – Fig. 5

Buluntu Yeri: Tiyatro (2010_3.18)

Ölçüler: Y.: 7.3 cm

Tanımı: Unguentarium dip parçası. Dipte şekillendirmeden kaynaklanan izler ile üst kısımda parmak izi görülür. İç kısımda yivler bulunur.

Hamur: 5YR 5/8 sarımsı kırmızı. İyi pişmiş, sert ve hafif gözenekli dokulu hamur, seyrek mika katkılıdır.

Astar: 5YR 6/6 kırmızımsı sarı.

Kat. No. 3 – Fig. 6

Buluntu Yeri: Tiyatro (2018_T27.24)

Ölçüler: Y.: 6.8 cm

Tanımı: Unguentarium dip parçası.

Hamur: 5 YR 6/6 kırmızımsı sarı. İyi pişmiş, sert, hafif gözenekli dokulu hamur mika ve ince/orta kireç katkılıdır.

Astar: 2.5 YR 6/6 açık kırmızı.

Kat. No. 4 – Fig. 7

Buluntu Yeri: Tiyatro (2018_T27.25)

Ölçüler: Y.: 8.5 cm

Tanımı: Unguentarium dip parçası. Dip kısmı uzatılarak inceltiştir.

Hamur: 2.5 YR 5/6 kırmızı. İyi pişmiş, sert hafif gözenekli dokulu hamur yoğun mika katkılıdır.

Astar: 10 R 6/6 açık kırmızı.

Kat. No. 5 – Fig. 8

Buluntu Yeri: Tiyatro (2010_3.19)

Ölçüler: Y.: 7.7 cm

Tanımı: Unguentarium dip parçası. Dip kısmı uzatılarak inceltilmiştir.

Hamur: 2.5 YR 6/8 açık kırmızı. İyi pişmiş, sert, hafif gözenekli hamur mika katkıdır.

Astar: 2.5 YR 6/8 açık kırmızı.

Kat. No. 6 – Fig. 9

Buluntu Yeri: Tiyatro (2012_T11.3)

Ölçüler: Y.: 7.5 cm

Tanımı: Unguentarium dip parçası. Dip kısmı uzatılarak inceltilmiştir.

Hamur: 2.5YR 5/8 kırmızı. Orta pişmiş, gözenekli yumuşak dokulu hamur mika ve kireç katkıdır. Yüzey de tozsuz yapılıdır.

Astar: 2.5YR 5/8 kırmızı.

Kat. No. 7 – Fig. 10

Buluntu Yeri: Manastır (2012_M.T.7)

Ölçüler: Y.: 6.6 cm

Tanımı: Unguentariumun dibe yakın korunan parçası yivlidir.

Hamur: 2.5YR 5/8 kırmızı. İyi pişmiş, sert, hafif gözenekli dokulu hamur, ince/orta kireç ve mika katkıdır.

Astar: 2.5YR 6/8 açık kırmızı.

Kat. No. 8 – Fig. 11

Buluntu Yeri: Tiyatro (2013_T20.11.9)

Ölçüler: Y.: 7.9 cm

Tanımı: Unguentarium dip parçası. Dip kısmı kalınlaştırılmıştır.

Hamur: 2.5 YR 6/8 açık kırmızı. İyi pişmiş, sert ve hafif gözenekli hamur yoğun ince kireç ve mika katkıdır.

Astar: 2.5 YR 6/8 açık kırmızı.

Kat. No. 9 – Fig. 12

Buluntu Yeri: Tiyatro (2017_T24.19)

Ölçüler: Y.: 5.2 cm

Tanımı: Unguentarium dip parçası. Dip kısmı kalınlaştırılmıştır.

Hamur: 2.5 YR 7/4 pembe. İyi pişmiş, sert ve sıkı dokulu hamur kum katkılıdır.

Astar: 2.5 YR 7/6 açık kırmızı.

Kat. No. 10 – Fig. 13

Buluntu Yeri: Tiyatro (2013_T19.14)

Ölçüler: Y.: 10.1 cm

Tanımı: Unguentarium gövde parçası. Bir bölümü korunan parçanın iç yüzeyinde yivler görülür.

Hamur: 2.5 YR 7/6 açık kırmızı. İyi pişmiş, gözenekli dokulu hamur iri kireç ve seyrek mika katkılıdır.

Astar: 5 YR 7/6 kırmızımsı sarı.

KAYNAKÇA

Ahunbay 1998

M. Ahunbay, “Binbirkilise ve Ayatekla 1996 Yüzey Araştırması”, 15. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1, Ankara 1998, 59-69.

Ahunbay 1999

M. Ahunbay, “Binbirkilise (Karaman) ve Ayatekla (Silifke) Araştırmaları, 16. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1, Ankara 1999, 95-104.

Ahunbay-Saner 2000

M. Ahunbay-T. Saner, “Binbirkilise ve Ayatekla’da (Meryemlik) 1998 Araştırmaları, 17. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1, Ankara 2000, 39-48.

Akçay 2011

T. Akçay, “Olba’da Hıristiyan Mezarları”, *Seleucia ad Calycadnum I*, 2011, 133-146.

Akçay 2013

T. Akçay, “Olba’da Şeytanderesi Vadisi’ndeki Kaya Kült Alanında Bulunan Unguentariae”, *Seleucia ad Calycadnum III*, 2013, 9-29.

Akçay 2016

T. Akçay, *Olba'da Ölü Kültü*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara 2016.

Akçay 2017a

T. Akçay, “Olba’da Bulunan Sikkeler Işığında Kentin Erken Yerleşim Tarihi”, *Seleucia ad Calycadnum VII*, 2017, 69-87.

Akçay 2017b

T. Akçay, “Sikke Buluntuları Işığında Olba’daki Pers ve Makedon Varlığı Üzerine Düşünceler”, *Olba XXV*, 2017, 211-226.

Almaç 2016

U. Almaç, “Mersin, Silifke, Ayatekla (Meryemlik) Ören Yeri Yüzey Araştırma ve Belgeleme Çalışması 2014”, 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2, Ankara 2016, 289-300.

Almaç vd. 2017

U. Almaç-A. C. Bilge-F. S. Şakar, “Ayatekla (Meryemlik) Ören Yeri Yüzey Araştırması 2016”, ANMED 15, 2017, 127-132.

Anderson 2004

W. Anderson, “An Archaeology of Late Antique Pilgrim Flasks”, *Anatolian Studies* 54, 2004, 79-93.

Anderson-Stojanović 1987

V. R. Anderson-Stojanović, “The Chronology and Function of Ceramic Unguentaria”, *AJA* 91, 1987, 105-122.

Aslan 2004

N. Aslan, “Antiocheia (Pisidya) Kazılarında Bulunan Seramikler”, *Olba X*, 2004, 224-226.

Atik-Erdem 2003

N. Atik-K. Erdem, “Tüba-Tksek Buldan (Denizli) Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Çalışması, 2002 yılı raporu”, *Buldan* 2003, 2-16.

Aydın 2004

A. Aydın, “Kilikia ve Isauria Bölgesindeki Hac Merkezleri”, *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi Bildirileri*, Ankara 2004, 165-176.

Aydın vd. 2013

Ş. Aydın-A. Aslan-D. Kaya, “Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea?) Kazılarında Ele Geçen Unguentariumlar”, *İstanbul Araştırmaları Yıllığı*, 2, 2013, 1-14.

Baldoni-Franco 1995

D. Baldoni-C. Franco, “Unguentaria tardo-antichi da Iasos (V- VIII d.C.)”, RdA 19, 1995, 121-128.

Baydur 1983

N. Baydur, “Tarsus Donuktaş Kazısı”, ASanat 1, 133-285.

Baylan 2001

E. Baylan, Çanak Çömlek Buluntuları. Tarsus Donuktaş Kazısı Raporu, (Ed. N. Baydur-N. Seçkin), İstanbul 2001.

Berlin 1997

A. Berlin, The Plain Wares, Tel Anafa II,(i), The Hellenistic and Roman Pottery, (Ed. S. C. Herbert), Journal of Roman Archaeology Supplement Series 10. 2. 1. Ann Arbor, 1997.

Bilgin 2013

S. Bilgin, Perge Kazılarında Bulunmuş Damgalı Unguentariumlar, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2013.

Canevello 2004

S. A. Canevello, “Iconiumlu Azize Thecla Yaşamı ve Mucizeleri”, Olba X, 2015, 259-271.

Canevello 2015

S. A. Canevello, “Şifaverici Azize Thecla: Mucizeleri ve Olbalı Çocuk”, Seleucia ad Calycadnum V, 2015, 185-196.

Cottica 2000

D. Cottica, “Unguentari tardo antichi dal martyrion di Hierapolis, Turchia”, Mélanges de L’Ecole française de Rome. Antiquité, (112-2), 2000, 999-1021.

Çiner 1964

R. Çiner, “Ayatekla Kilisesinden Çıkarılan İskeletin Tetkiki”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 22, 3. 4, 1964, 251-271.

Degeest 1993

R. Degeest, Some Late Roman Unguentaria in Sagalassos. Sagalassos II. Report on the Third Excavation Campaign of 1992, (Ed. M. Waelkens-J.Poblome), Acta Archaeologica Lovaniensia Monographiae 6, Leuven 1993.

Des Courtils-Laroche 2000

J. Des Courtils-D. Laroche, “Ksanthos et le Letoon. Rapport sur la Campagne de 1999. Anatolia Antiqua 8, 2000, 227-241.

Dagron 1978

G. Dagron, Vie et Miracles de Sainte Thècle, Brussels 1978.

Doğan 2014

S. Doğan-N. Çorağan-V. Bulgurlu-Ç. Alas-E. Fındık-E. Apaydın, Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi, İstanbul 2014.

Durukan 2011

M. Durukan, “Olba Teritoryumunda Hellenleştirme ve Romalılaştırma Politikalarının Arkeolojik İzleri”, Adalya XIV, 2011, 137-188.

Dündar 2006

E. Dündar, Hellenistik ve Roma Dönemleri Patara Unguentariumları, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2006.

Elton 2002

H. Elton, “Alahan and Zeno”, Anatolian Studies 52, 2002, 153-157.

Erten 2003

E. Erten, “Olba (Uğuralanı) 2001 Yüzey Araştırması”, 20. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1, Ankara 2003, 185-196.

Erten 2004

E. Erten, “Olba 2002 Yüzey Araştırması”, 21. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2, 55-66.

Erten 2005

E. Erten, “Mersin, Silifke, Olba Yüzey Araştırması-2003”, 22. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2, 11-22.

Erten 2006

E. Erten, “Mersin, Silifke Olba (Uğuralanı) 2004 Yılı Yüzey Araştırması”, 23. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1, 309-318.

Erten-Özyıldırım 2007

E. Erten-M. Özyıldırım, “Olba yüzey araştırması-2005”, 24. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1, 421-432.

Erten-Özyıldırım 2008

E. Erten-M. Özyıldırım, “Mersin Silifke Olba yüzey araştırması 2006”, 25. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2, 51-62.

Erten 2009

E. Erten, “Olba‘da Romalılaştırma Süreci”, Mersin Sempozyumu 19-22 Kasım 2008, Bildiriler, (Ed. Y. Özdemir), Mersin 2009, 76-85.

Erten-Özyıldırım 2009

E. Erten-M. Özyıldırım,” Olba 2007 Yüzey Araştırması”, 26. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1, 199-210.

Erten vd. 2010

E. Erten-M. Özyıldırım-T. Akçay, “Olba 2008 yüzey araştırması”, 27. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 3, 51-67.

Erten vd. 2011

E. Erten-M. Özyıldırım-T. Akçay, “Mersin Silifke Olba 2009 Araştırmaları”, 28. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2, 273-290.

Erten 2012

E. Erten, “Olba (Mersin, Silifke) 2011 Kazıları”, Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri 10, 2012, 73-77.

Erten vd. 2012

E. Erten-M. Özyıldırım-T. Akçay, “Mersin Silifke Olba 2010 Kazısı”, 33. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2, 545-564.

Erten 2013

E. Erten, “Olba Kazılarında Küçük Buluntular”, Seleucia ad Calycadnum, III, 2013, 101-128.

Erten vd. 2016

E. Erten-M. Özyıldırım-T. Akçay, “Olba Kazıları-2015”, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler 41, 2016, 39-42.

Erten vd. 2017

E. Erten-M. Özyıldırım-T. Akçay, “Olba Kazıları-2015 Dönemi Çalışmaları”, 38. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2, 1-16.

Erten 2018

E. Erten, “Olba Akropolisi Kazılarında Yeni Babil Damga Mührü”, Seleucia ad Calycadnum VIII, 2018, 49-68.

Erten vd. 2018

E. Erten-M. Özyıldırım-T. Akçay, “Mersin Silifke Olba Kazıları: 2016 Dönemi Çalışmaları”, 39. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2, 309-320.

Erten vd. 2019

E. Erten-M. Özyıldırım-T. Akçay-Y. Yeğin, “Mersin Silifke Olba Kazıları: 2017 Dönemi Çalışmaları”, 40. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1, 627-640.

Eisenmenger 2003

U. Eisenmenger, “Late Roman Pottery in Limyra (Lycia)”, *Les céramiques en Anatolie aux époques hellénistique et romaine. Actes de la Table Ronde d’Istanbul*, (Ed. C. Abadie-Reynal), *Varia Anatolica XV*, 2003, 193-196.

Ferrazzoli 2003

F. Ferrazzoli, “Instrumentum Domesticum. Tipologia dei reperti ceramici ed aspetti delle produzioni e della circolazione dei materiali”, *Elaiussa Sebaste II: Un porto tra Oriente e Occidente*, (Ed. E.E. Schneider), Roma 2003, 649-707.

Ferrazzoli-Ricci 2010

F. Ferrazzoli-M. Ricci, “La Ceramica”, *Elaiussa Sebaste III L’agora Romana*, (Ed. E.E. Schneider), İstanbul, 2010, 186-224.

Fırat 1999

N. Fırat, *Perge Konut Alanı Keramiği*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul 1999.

Fırat 2003

N. Fırat, “Perge Konut Alanı Kullanım Keramiği”, *Les céramiques en Anatolie aux époques hellénistique et romaine. Actes de la Table Ronde d’Istanbul*, (Ed. C. Abadie-Reynal), *Varia Anatolica XV*, 2003, 91-95.

Gassner 1997

V. Gassner, *Das Sütdor der Tetragonos-Agora Keramik und Kleinfunde*, *Forschungen in Ephesos XIII/1/1*, Wien 1997.

Hayes 1968

J. W. Hayes, “A Seventh-Century Pottery Group”, *DOP 22*, 1968, 195-216.

Hayes 1971

J. W. Hayes, “A New Type of Early Christian Ampulla”, *The Annual of the British School at Athens*, 66, 1971, 243-248.

Hayes 1992

J. W. Hayes, *Excavations at Saraçhane in İstanbul 2*, The Pottery, Princeton 1992.

Hayes 2008

J. W. Hayes, *Roman Pottery: Fine-Ware Imports. The Athenian Agora 32*, Princeton 2008.

Hellström 1965

P. Hellström, *Labraunda: Pottery of Classical and Later Date Terracotta Lamps and Glass*, *Swedish Excavations and Researches vol. II: 1*, Lund 1965.

Herzfeld-Guyer 1930

E. Herzfeld-S. Guyer, *Monumenta Asiae Minoris Antiqua II*, Meriamlik und Korykos, Manchester 1930.

Hild-Hellenkemper 1990

F. Hild-H. Hellenkemper, *Kilikien unit Isaurien. Tabula Imperil Byzantini*, 5. Osterreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse Denkschriften, Vienna 1990.

Hill 1996

S. Hill, *The Early Byzantine Churches of Cilicia and Isauria*, Aldershot 1996.

Işık 2016

İ. Işık, “Isauria’da Erken Hıristiyanlık Dönemi Dini Faaliyetleri”, *Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır (06-08 Mayıs 2016) Bildiri Kitabı*, (Ed. H. Bahar, H. Kuyumcu, Ç. Benhür, H. G. Küçükbezci, M. Turgut, F. N. Küçükballı), Konya 2016, 87-104.

Keskin 2018

E. Keskin, “Doğu Roma İmparatorluğu Dönemi’nde Anadolu’dan Kudüs’e Uzanan İnanç Yolculuğu”, *Turkish Studies* 13/18, 2018, 883-900.

Koch 2015

G. Koch, *Erken Hıristiyan Sanatı* (Çev. A. Aydın), İstanbul 2015.

Kosiński 2010

R. Kosiński, “The Emperor Zenos’s Church Donations”, *Hortus Historiae: Studies in Honour of Professor Jozef Wolski on the 100th Anniversary of His Birthday*, (Ed. E. Dabrowa), Krakow 2010, 635-649.

Kramer 2012

N. Kramer, *Diokaisareia in Kilikien (Ergebnisse des Surveys 2001-2006) Band 1. Keramik und Kleinfunde aus Diokaisareia*, (Eds. D. Wannagat und K. Trampedach), Berlin 2012.

Kristensen 2016

T. M. Kristensen, “Landscape, Space, and Presence in the Cult of Thekla at Meriamlik”, *Journal of Early Christian Studies* 24/2, 2016, 229-263.

Laflı 2005a

E. Laflı, “Erster vorläufiger bericht über die Römisch-Kaiserzeitlichen und spätantiken keramikfunde aus Antiochia in Psidien: Spätantik-Frühbyzantinischen tonunguentarien”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 22/2, Ankara 2005, 176-182.

Laflı 2005b

E. Laflı, “Spätantik-frühbyzantinischen tonunguentarien aus Seleukeia Sidēra in Psidien (Südwesttürkei). LRCW 1, (Eds. J. M. Gurt i Esparraguera-J. B. Garrigós-M.A. Cau Ontiveros), Oxford 2005, 667-669.

Laflı-Kan Şahin 2013

E. Laflı-G. Kan Şahin, “Pottery from southwestern Paphlagonia II. Unguentaria and Lamps. Naturwissenschaftliche Analysen vor-und frühgeschichtlicher Keramik 3.

Methoden, Auswertungsmöglichkeiten, (Eds. B. Ramminger, O. Stilborg, M. Helfert), Bonn 2013, 353-378.

Lafli-Kan Şahin 2015

E. Lafli-G. Kan Şahin, Hadrianopolis III: Ceramic Finds from southwestern Paphlagonia, Oxford 2015.

Lochner vd. 2005

S. Lochner- R. Sauer-R. Linke, "Late Roman Unguentaria?-A contribution to early Byzantine wares from the view of Ephesus", LRCW1, (Eds. J. M. Gurt i Esparraguera- J. B. Garrigós-M.A. Cau Ontiveros), Oxford 2005, 647-654.

Metaxas 2005

S. Metaxas, "Frühbyzantinische Ampullen und Amphoriskoi aus Ephesos", Spätantike und mittelalterliche Keramik aus Ephesos, (Ed. F. Krinzinger), Wien 2005, 67-123.

Özarslan 2014

S. A. Özarslan, "Kibyra'dan Bir Grup Mühürlü Pişmiş Toprak Unguentarium", 8. Uluslararası Pişmiş Toprak Sempozyumu, Eskişehir 2014, 187-211.

Özdilek 2016

B. Özdilek, "2009-2012 Andriake Kazılarında Ele Geçen Unguentarium, Şişe, Lykion ve Mortar Örnekleri", Olba XXIV, 2016, 217-265.

Özhanlı-Şen 2007

M. Özhanlı-Z. Şen, "Side'den "Geç Roma" Unguentariumları", Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi X, 2007/2, 141-155.

Özhanlı-Fırat 2011

M. Özhanlı-M. Fırat, "Side Unguentariumları Işığında Dinin Kapların Kullanım Alanları Üzerine Etkileri", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi 23, 2011, 7-30.

Öztaşkın 2013

M. Öztaşkın, Stratonikeia ve Lagina Kazılarında Bulunan Bizans Dönemi Seramikleri (2008-2010 Yılları), Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir 2013.

Özüdoğru-Dündar 2007

Ş. Özüdoğru-E. Dündar, “Kibyra Geç Roma-Erken Doğu Roma Dönemi Mühürlü Unguentariumları”, *Olba XV*, 2007, 145-177.

Özyıldırım 2009

M. Özyıldırım, “Olba’da Hıristiyanlığın İzleri”, *Arkeoidea* 7, 2009, 66-70.

Özyıldırım-Ünalın 2011

M. Özyıldırım-H. S. Ünalın, “Isauria Dağlarında Hıristiyan Manastırcılığının Bir Örneği: Olba Manastırı”, *Seleucia ad Calycadnum I*, 2011, 147-166.

Özyıldırım 2012

M. Özyıldırım, “Olba Manastırı Hakkında Arkeolojik ve Yazınsal Yeni Bilgiler”, *Seleucia ad Calycadnum II*, 2012, 105-118.

Özyıldırım 2013

M. Özyıldırım, “Olba Manastırı: 2012 Yılı Kazı Sonuçları ve Merkez Mekânlar Üzerine Düşünceler”, *Seleucia ad Calycadnum III*, 2013, 213-224.

Özyıldırım 2015

M. Özyıldırım, “Olba Manastırı 2014 Yılı Kazı Sonuçlarının Değerlendirilmesi”, *Seleucia ad Calycadnum V*, 2015, 79-100.

Özyıldırım 2016

M. Özyıldırım, “Olba Manastırı 2015 Yılı Kazıları ve Kuzey Kilisesi’ndeki Çalışmaların Değerlendirilmesi”, *Seleucia ad Calycadnum VI*, 2016, 181-201.

Özyıldırım-Yeğın 2017

M. Özyıldırım-Y. Yeğın, “Olba Manastırı Kuzey Kilisesi’nden (Diakonikon) Bizans Dönemi Opus Sectile Taban Döşemesi”, *Seleucia ad Calycadnum VII*, 2017, 47-68.

Özyıldırım-Yeğin 2018

M. Özyıldırım-Y. Yeğin, “Olba Manastırı Kuzey Kilisesi’nin Değerlendirilmesi”, *Seleucia ad Calycadnum VIII*, 2018, 165-190.

Özyıldırım-Yeğin 2019

M. Özyıldırım-Y. Yeğin, *Olba Manastırı 2018 Yılı Kazı Çalışmaları ve Sonuçları*”, *Seleucia ad Calycadnum IX*, 2019, 11-28.

Piéri 2005

D. Piéri, *Le Commerce du vin oriental, á l’époque Byzantine (Ve-VIIe siècles). Le temoignage des amphores en Gaule. Institute Francais du Proche-Orient, Beyrouth 2005.*

Pilhofer 2018

P. Pilhofer, *Das frühe Christentum in kilikischen-isaurischen Bergland, Die Christen der Kalykadnos-Region in den ersten fünf Jahrhunderten, Berlin 2018.*

Rautman 1995

M. Rautman, “Two Late Roman wells at Sardis”, *Annual of the American Schools of Oriental Research* 53, 1995, 37-84.

Robinson 1959

H. S. Robinson, *Pottery of The Roman Period: Chronology, The Athenian Agora V, Princeton 1959.*

Semiz-Duman 2017

B. Semiz-B. Duman, “Tripolis’te Bulunan Geç Antik Çağ Unguentariumları’nın Arkeometrik Yönden Değerlendirilmesi”, *Tripolis Araştırmaları*, (Ed. B. Duman), İstanbul 2017, 165-180.

Söğüt 2006

B. Söğüt, *Dağlık Kilikya (Kilikia) Bölgesi’ndeki Çokgen Taş Duvarlı Mezarlar, İstanbul 2006.*

Spanu 2003

M. Spanu, "Roman Influence in Cilicia Through Architecture", Olba VIII, 2003, 1-38.

Şahin-Tok 2012

D. Şahin-E. Tok, "Myndos Asar/Tavşan Adası Ekmek Mühür Kalıbı ve Hacı Pulları", TÜBA-KED 10, 2012, 9-20.

Şimşek-Duman 2007a

C. Şimşek-B. Duman, "Laodikeia'da Bulunan Geç Antik Çağ Unguentariumları", Adalya X, 2007, 285-307.

Şimşek-Duman 2007b

C. Şimşek-B. Duman, "Laodikeia'da Bulunan Ampullar", Olba XV, 2007, 1-29.

Talbot 2002

A.M. Talbot, "Pilgrimage to Healing Shrines: The Evidence of Miracle Accounts", DOP 56, 2002, 153-173.

Tulay 1992

A. S. Tulay, "Aphrodisias Müzesi Bahçesi Kurtarma Kazısı-1990", Müze Kurtarma Kazıları Semineri II, Ankara 1992, 147-166.

Türker 2005

A. Ç. Türker, "Myra'da Aziz Nikolaos'un Yağ Kültüyle İlişkili Seramik Kaplar", Adalya VIII, 2005, 311-328.

Türker 2006

A. Ç. Türker, "Myra Seramik Hamur Gruplarının Kap Tipleri ile Değerlendirilmesi", Adalya IX, 2006, 117-148.

Türker 2009

A. Ç. Türker, Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Bizans Dönemi Sırsız Seramikleri, (Ed. K. Dörtlük-T. Kahya), Adalya Ekyayın Dizisi 8, İstanbul 2009.

Uygun 2014

Ç. Uygun, “Kronos Tapınağı 2010-2012 Kazı Çalışmaları”, Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Kazı ve Araştırmaları, (Ed. A. Özfırat-N. Coşkun), Hatay 2014, 263-275.

Vapur 2001

Ö. Vapur, Magnesia ad Meandrum Gymnasion’u Roma Dönemi Seramikleri. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2001.

Vroom 2004

J. Vroom, “Late Antique Pottery, Settlement and Trade in the East Mediterranean: A Preliminary Comparison of Ceramics from Limyra (Lycia) and Boeotia”, Recent Research on the Late Antique Countryside, (Eds. W. Boeden, L. Lavan and C. Machado), Leiden 2004, 281-331.

Wilkinson 1999

J. Wilkinson, Egeria’s Travels, Warminster 1999.

Williams 1985

C. Williams, “Pottery and Glass at Alahan”, Alahan An Early Christian Monastery in Southern Turkey, (Ed. M. Gough), Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Belgium 1985, 35-61.

Williams 1989

C. Williams, Anemurium: The Roman and Early Byzantine Pottery, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Belgium 1989.

Yeğın 2016

Y. Yeğın, “Olba Manastırı’nda İşlik Kazısı ve Sonuçların Değerlendirilmesi”, Seleucia VI, 2016, 203-219.

Yener-Malkoç 2005

A. Yener-N. Malkoç, “Kaleiçi, 148 Ada, 15 Parselde Yapılan Sondaj Kazısı”, 14. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, Ankara 2005, 101-108.

Fig. 1 Olba kentinin sahip olduğu yol ağı (Sögüt 2006, 175)

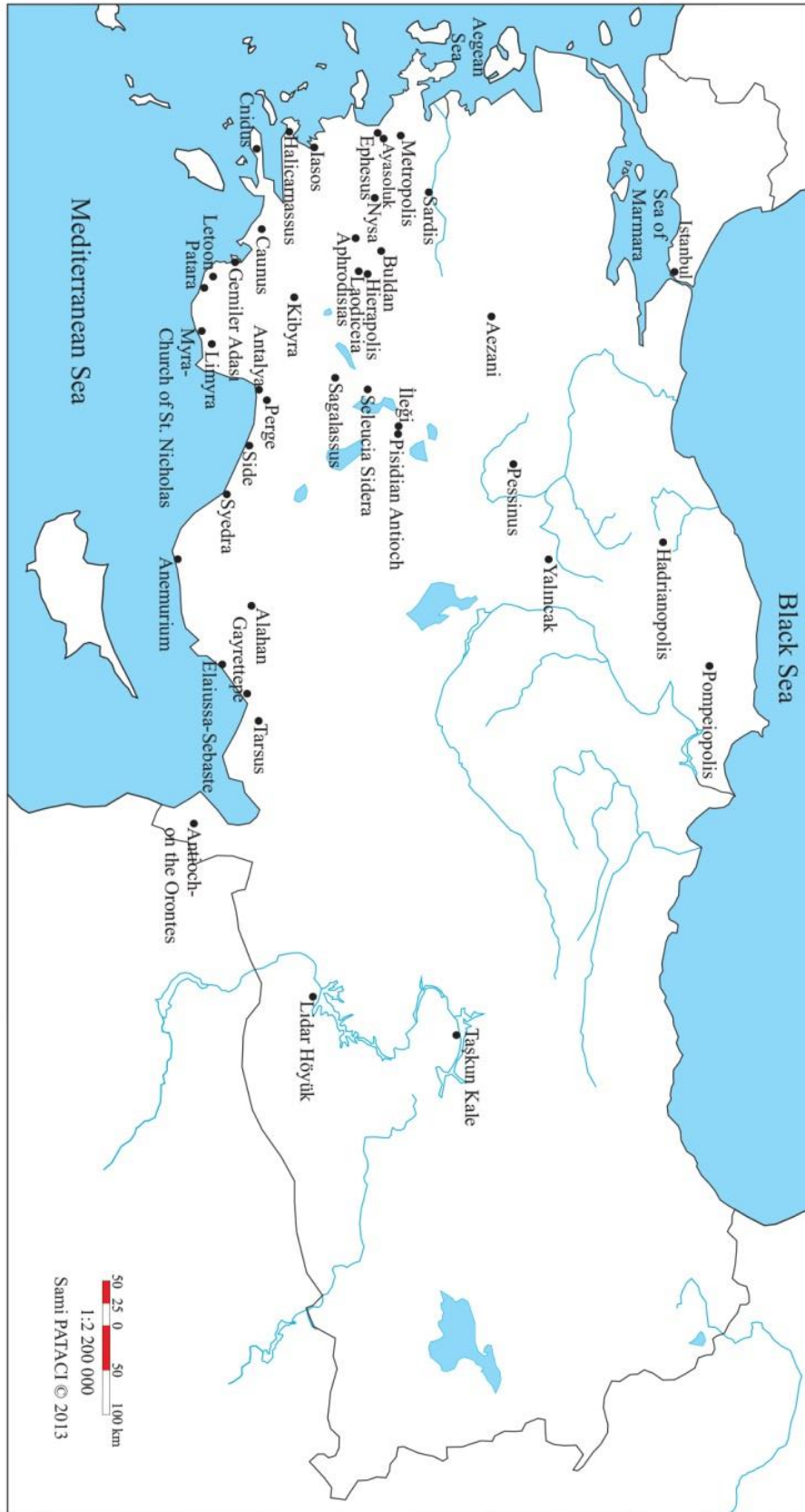

Fig. 2 Geç Antik Dönem Unguentariumların Anadolu'da bulunduğu yerleşim ve kentler (Lafli- Kan Şahin 2013, 358, Fig. 3-Sami Patacı)

Fig. 3 Olba'da tiyatro ve manastır kazılarında bulunan unguentariumlar (Kazı Arşivi)

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 10

Fig. 11

Fig. 12

Fig. 13